

„Tradíció nélkül nem lehet semmit sem csinálni”¹

„Adva van két ember: Korniss és Vajda. Születtek 1908-ban, 'Nagy'-Magyarországon. Korniss: görögkatolikus, székely. Vajda: zsidó származású magyar, szerb hatásoktól befolyásolva. Korniss: született Székelyföldön, Vajda Göcsejben. [...] Törekvéseink arra irányulnak, hogy egy sajátos kelet-közép-európai új művészetet kialakítsunk – a két nagy európai kultúrcentrum – (francia és orosz) behatásain keresztül.”²

Szinte egy időben tisztelgett a 110 éve született Vajda és Korniss életműve előtt két nagyszabású kiállítás, a szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrumban megrendezett „Vajda Lajos – Világok között” és a Magyar Nemzeti Galériában „Csak tiszta forrásból – hagyomány és absztrakció Korniss Dezső művészetében”. Írásomban a két kiállítás koncepciójának bemutatásán túl hangsúlyt kap a hagyományok jelenléte a két művészre emlékező tárlatban, valamint a kiállítási katalógusok elemzése.

Gondolatok a *Világok között* és a *Csak tiszta forrásból* című Vajda Lajos és Korniss Dezső életmű-kiállításokról

Vajda Lajos életművének első monográfiája a művészt személyesen is ismerő Mándy Stefánia volt, aki a több mint 300 Vajda-képet bemutató katalógushoz a teljes életmű elemzésére kiterjedő szöveget, valamint személyes forrásokat: leveleket, visszaemlékezéseket is megjelentetett. Mándy műve fontos kiindulópontja lett valamennyi, a kiadvány megszületése után megrendezett Vajda-kiállításnak, így a legutóbbi, szentendrei Vajda-tárlatnak is hivatkozási tárgya.

Míg valamennyi korábbi kiadvány és kiállítás Vajda életművében a fő hangsúlyt a párizsi tartózkodása utáni, élete végéig tartó hét alkotóévre fekteti, nővema a Petőcz György és Szabó Noémi által rendezett „Világok között” kiállításnak a húszas években gyermekből felnőtté váló, de már akkor is kimagasló tehetség alkotásainak széles közönség elé tárása. Nem halványul ez által a párizsi évek

KÉPIRÓ ÁGNES (1981) művészettörténész, oktatókutató, az Emberi Erőforrások Minisztériumának Kállai Ernő-ösztöndíjasa.

1 Részlet Vajda Lajos 1936. augusztus 11-i leveléből. Mándy 1983, 181.

2 Részlet Vajda Lajos 1936. augusztus 11-i leveléből. Mándy 1983, 182.

kevésbé termékeny, majd hazatérése után páratlan intenzitással alkotó Vajdája. A kiállítás az életmű alakulásainak külső és belső okait igyekszik a látogató elé tárni, különös tekintettel az 1922–1930 közötti alkotói periódusra, amelynek produktumai korábban kevésbé voltak ismeretesek. Számos eddig nem látott alkotás szerepel a tárlaton, amelynek rendezési folyamata alatt is előkerült egy korábban másik Vajda-kép hátoldalán megbúvó tájkép. Vajda Lajos 1917-től, 9 éves korától 1940 őszéig, halálos betegsége kezdetéig folyamatosan alkotott. Ez a 23, több mint fél életpályányi alkotóév igen korán kezdődött, és a fiatalon, mindössze 33 évesen elhunyt Vajda életében rendkívül sűrű leírásban zajlott. „Rövid élet, kevés esemény, sok mű”³ – mintha megérezte volna korai elmenetelét.

Vajda Lajos rövid élete folyamán nem vált elismertté a művészkörökben. Két lakáskiállítást leszámítva, melyeknek barátai műteremlakásai adtak otthont, műveit először 1943-as emlékkiállításán láthatta széles publikum. Az 1945-ben az Európai Iskola posztumusz tiszteletbeli tagjává választott Vajdát a hatvanas években újra felfedezték. Első múzeumi keretek között rendezett kiállítására 1969-ben került sor, szűk tíz év múlva első átfogó igényű kiállításának a Magyar Nemzeti Galéria adott otthont. 1986-ban Vajda tiszteletére emlékmúzeum létesült Szentendrén. Születésének 100. évfordulóján nagyszabású, az életmű utolsó éveit hangsúlyozó kiállítással tisztelgett Vajda Lajos művészete előtt a Magyar Nemzeti Galéria.

A fiatalkori, 1920-as években diák és felsőoktatási művészhallgató Vajda Lajos alkotásait nézve nehezen hiszi el a szemlélő, hogy tizenéves iskolás fiú produktumai a bátor vonalvezetésű egyéni formanyelvű alkotások. A Képzőművészeti Főiskolára a 20-as évek végén felvételt nyert Vajda csatlakozott Kassák Munka-köréhez, és elragadta az orosz konstruktivizmus hatása. A Progresszív Fiatalok csoport tagjaként, egy botrányt kiváltó kiállítást követően az egyetemről is eltávolított fiatal Vajda Párizsban töltött négy alkotóévet, ahol az új és modern médium, a film hatása alá kerül – ha anyagi lehetőségei engedték volna, maga is készített volna filmeket. A párizsi éveiből ismert, újságkivágatokból készült, diagonális szerkezetű montázsai kordokumentumok: kora eseményének hatása, az egymás mellé kerülő, ellentétes tartalmú és hatású motívumok szürrealisztikus összefüggéseket mutatnak. Témái a harmadik világ elnyomását, a kiszolgáltatottságot közvetítik, zsúfolásig konstruált motívumhalmazok formájában. Montázsainak motívumrendszere és szerkesztésmódja közel áll a korabeli orosz filmekhez. Vajda egész művészetére jellemző, hogy beépítette a modern film dinamikáját a szűkszavú tömörítések és asszociatív kapcsolódási pontok által. Párizsi évei alatt nem kívánt bekapcsolódni az akkor épp ott divatos művészeti irányzatokba, inkább néprajzi múzeumokat látogatott: a távoli tájak kultúrái és motívumai későbbi életpályájára is erős hatást gyakoroltak.

A „Világok között” kiállításban külön kis egységet kap Vajda könyvtára, legalábbis annak rekonstrukciója azon jegyzék alapján, melyet Vajda az általa ol-

3 Mándy 1983, 9.

vasott könyvekről készített. Az időrendi haladás egyúttal tematikailag is tagolja a vajdai életművet: kubista szemléletű csendeleitei, kezdeti tisztán konstruktív, majd a párizsi évek szürrealista hatására „konstruktív szürrealista”, rajzmontázsai vezetik a szemlélőt a sajátosan vajdai technikával, a „pötyögtetéssel” készült képek, valamint a transzparensmontázsok világába. A transzparensmontázsokkal egy időben készült, letisztult formanyelvű ikonok külön teremben tekinthetők meg. Fennmaradt könyvtára alapján Vajda Lajos tudatosan tanulmányozta a bizánci pravoszláv művészet és az ikonfestészet elméleti és gyakorlati kérdéseit.⁴

A Korniss Dezsővel folytatott közös, etnológiai gyűjtőmunka, a „Szentendrei program” után háttérbe szorult a konstruktív szemlélet, és a szürrealizmus hatása vált dominánssá alkotásain. 1938 körül új motívumok jelentek meg alkotói világában, például a maszk vagy a hold. Hangsúlyt kapnak a kiállításban a maszkok, melyeknek eredete párizsi tartózkodásához köthető, az afrikai és óceániai művészethez különösen vonzódó Vajda a francia főváros néprajzi múzeumaiban találkozhatott először távoli kultúrák maszkjaival. Pataki Gábor rámutatott, hogy maszkjainak forrásai a tájszürrealista fotográfiákban is kereshetők.⁵

A kiállítás záró szakaszában Vajda utolsó, nonfiguratív, örvénylő formavilágú, nagyméretű szénrajzai kapnak helyet. A drámai hatású, mind a saját sorsát, mind a II. világháborús szörnyűségeket előirányzó, csomagolópapírokra sűrített dinamikus rajzokon minden mozog, nyughatatlan. A kiállítás záró termék videó installációja sem oldja azt a drámai feszültséget, melyet az örvénylő szénrajzok terméből átlépve visz tovább a látogató. Vajda rajzainak keveredése, videó montázsa a Vajda remekművének számító, sok szakmai vitát generált Felmutató ikonos önarcképpel átellenben közvetíti a hangyi aláfestés – rajzolás zöreje és az utca hangjai – által fizikailag is tapasztalható zajt. Azt a belső és külső hanghatást, mely a méltatlanul fiatalon elment Vajda életművének fájdalmas utócsengése.

Kronologikus rendezőelv figyelhető meg az Európai Iskola egyik alapító tagja, Korniss Dezső születésének 110. évfordulójára emlékező „Csak tiszta forrásból” című, a Magyar Nemzeti Galériában bemutatott tárlaton, melyet 2018. december 19. és 2019. április 7. között rendeztek meg, Kolozsváry Marianna kurátori munkájának köszönhetően. Korniss életében egyetlen hivatalos elismerést sem kapott, első életmű-kiállítására idős korában, 1980-ban került sor, szintén a Magyar Nemzeti Galériában. A festőművész születésének centenáriuma, 2008-ban életműkiállítással emlékezett meg a Nemzeti Galéria. A legutóbbi kiállítás az erdélyi születésű alkotó közel 200 művét – címéhez híven – néprajzi vonatkozású tárgyakkal, hang- és videó felvételekkel együtt szerepelteti, jelezve Korniss motívumainak kiinduló inspirációit. Nyomon követhetjük, hogyan lesz az ornamentikából önálló kép, miként zajlott Korniss Dezső alkotói világának motívum-metamorfózisa. Korniss szervezésben kapcsolódott a magyar népművészeti hagyományokhoz, mint Vajda. Másrészt hosszabb életút

4 Pataki 2009, 36.

5 Pataki 2009, 59.

adatott meg neki, fiatal korában gyűjtött motívumait a II. világháborút követő, közel 40 évet felölő alkotói periódusa alatt a teljes absztrahálásig juttatta el. Képeiben a magyar és kelet-európai népzene ölt vizuális nyelvet.⁶ Szentendréhez való vonzalma mind a Vajdával véghezvitt „Szentendrei programban”, mind a II. világháborút követően meghatározta művészi attitűdjét. Második szentendrei periódusában, a II. világháborút követő öt évben munkái stilizáltabbá váltak, eltűnt az addig jellemző pasztell és tempera technikával létrehozott puhaság, helyette olaj és zománccfesték uralja képfelületeit: minden eddiginél élesebb, tisztább formahatásokat képezve ez által. Szentendrét idézik a kiállítóterbe lépve az első alkotások is, a Vajdával töltött közös gyűjtőmunka produktumai, megidézve a pályatársat nem csak a program és falszövegek, hanem néhány alkotása által is. A világegést követő, „második szentendrei korszak”, a kiállítás második nagyobb egysége reprezentálja azt a kort, melyben az első nagy, népművészeti indíttatású munkák születtek.

Az 1947–48 között az Iparművészeti Főiskolán oktató Kornisst 1948-ban pozíciójából eltávolították, majd visszavonultan élt, 1956-ig bábfejek festéséből és kereskedelmi plakátok színezéséből tartotta el magát. Művészetének folyamatosan visszatérő alapmotívuma a fej. A 40-es évek végétől párhuzamosan készített szurrealista és félabsztrakt fejkompozíciókat, melynek folyamatai a kiállítóterek végigjárása során is nyomon követhetőek, a *Kaputól* a *Kántálókon* át az unikális *Miska*-fej, vagy az antropomorf bodobácsokon át. Minden motívum közelében megtalálhatóak azon népművészeti alkotások, melyek a művész mindennapjaiba ivódva oly természetesen éltek, mint amilyen természetességben helyet kapnak az alapvetően képzőművészeti indíttatású tárlat tereiben.

Korniss 1956 után éri el a teljes absztrakciót hímzett lepedővégekből kiinduló kalligrafikus alkotásaival. Az önálló magyar nonfigurációt megteremtő Korniss minden képe a valóságból születik, új rendszereket konstruál a meglévő anyagból. A kalligrafikus korszakát követően Korniss elérte azt, ami a két világháború közötti elszigeteltségben élő Vajdának csak vágyálma lehetett: a Pannónia Filmstúdió alkalmazottjaként Kovásznai Györggyel 8 animációs filmet készített. Filmjei kollázsokban megfogalmazott képsorok, melyekkel párhuzamosan kollázsokat készített, az örök alapmotívumául szolgáló fej és a kereszt párosításával. Az 1960-as évek végén a szűrök tanulmányozása során keletkezik új szűr-sorozata, melynek valamennyi eleme fejvariáció, valamint ezzel párhuzamos születik meg pajzs-sorozata.

A hetvenes évek elején az idős Korniss visszatért oda, ahonnan pályája indult: a tiszta geometrikus elemekből konstruált, letisztult absztrakcióhoz. A forma-redukció együtt járt a színredukcióval: 1975-ben művésze végző lényegének megfogalmazásával önmagával is számvetést végzett – megkísérelte újrafogalmazni a századelő tiszta konstruktivizmusát, amelyet legtisztábban a fehér képmezőben kereszt alakot képező horizontális-vertikális metszetek, valamint

6 Körner 1971, 16.

a parallel, alsó sávban, egymástól egyforma távolságban megfestett horizontálisok képviselnek (*Kép horizontális vonalakkal* című alkotás). A kronológiát megbontva, önarcképekkel és a 40-es, majd 60-as években készült Illumináció-sorozat nyomataival zárul a Korniss életművének bemutatása, de a tárlatot záró termekben a mester legjelesebb követőinek – Nádler István, Bak Imre, Keserü Ilona, Csiky Tibor – munkái mintegy felütésként, e hagyományok ma is élő hordozóinak alkotásaival bocsátja útjára a látogatót.

Bartók nyomán

1935 nyarától Vajda és Korniss etnográfiai gyűjtőmunkába kezdett Szentendrén és a szemközti, falusiasabb jelleget őrző Szigetmonostoron. Az ötletgazda Korniss volt, de mindkettőjükben párizsi tartózkodásuk idején erősödött fel a probléma iránti érzékenység: Kornissra nagy hatással volt 1930-ban Párizsban Bartók élő zongorajátéka, míg Vajdára a francia főváros néprajzi múzeumai. Szentendre, a különféle kultúrák találkozóhelye pedig kiváló helyszínnek kínálkozott motívumgyűjtésre. A gyűjtőmunka folyamán formálódott véglegessé Vajda formanyelve, ettől kezdve váltak jellemző motívumaivá házak és a templomok. Kornissnak pedig az ifjúkori álma, hogy bartóki párhuzamot teremtsen a festészetben, itt nyert táptalajt, és forrta ki magát a II. világháborút követő, különböző, de mindig népi motívumokhoz kötődő absztrahálási folyamatokban.

Vajda és Korniss közép-európai léptékben gondolkodtak. A gyűjtőmunkát ki szerették volna szélesíteni, részben hazai művészek (Barcsay Jenő, Hincz Gyula), részben közép-európai alkotók, valamint építészek, írók, zenészek bevonásával, nemzetközi munkaközösség formájában. Bartókkal és Kodálllyal ellentétben Korniss és Vajda nem tudományos alapon kutatott, nem fordult meg bennük semmilyen teoretikus rendszerező igény, így vállalkozásuk nem tekinthető a szigorúan tudományos alapokon nyugvó bartóki népzenevel analógnak. A gyűjtőmunka után szétváltak útjaik. Korniss gyűjtésének jelentős része a II. világháború alatt elveszett.

Karátson Gábor *Hármaskép* című könyvének Vajdáról szóló fejezetében megkérdőjelezi a „Szentendrei program” bartóki hagyományokon alapuló etnológiai gyűjtés képzőművészeti létjogosultságát. „Vajdát ebben az időszakban elsősorban a tiszta forma érdekelt. Ilyen értelemben, szóban és írásban többször kifejtett programját tévesnek kell tartanom. A népművészet önmagába zárt világ, a festészet hagyománya nem lehet. A festészet hagyományát mindenkor a múlt festészetéből reánk maradt, még megoldatlan problémák jelentik.”⁷ Bár a gyűjtés folyamata a két művész, Korniss és Vajda közös barangolásai során zajlott, a program elméleti előkészítésében nem elhanyagolható Szabó Lajos

7 Karátson 1975, 162.

filozófus szerepe, akivel Párizsban kötött életre szóló barátságot Vajda Lajos.⁸ Vajda és Korniss a gyűjtőmunkán túl egyéb kapcsolódási pontokon is kötődik Szentendréhez: Vajda 1935–40, míg Korniss 1945–50 között a kisváros fő művészalakja volt. Bár a „Szentendrei program” után útjaik szétváltak, teljes életművüket tekintve közös jelenség Vajdában és Kornissban a hazai motívumokból szerkesztett, új relációkat kialakító kompozíciós rend, valamint a XX. századi magyar képzőművészet bartóki komplexitású műsorozatának megalkotása. Vajda és Korniss „Szentendrei programjának” népi kontextusban történő vizsgálatakor nem hagyható figyelmen kívül az a művészi törekvés, melynek során a két alkotó gyűjtött motívumok művészeti tradicionális formanyelvekkel – például klasszicista építészeti elemekkel – való együttes megjelenítését alkalmazta.

A Vajda- és Korniss-kiállítás katalógusai

A Vajda-kiállítás közel 150 műtárgya, valamint a katalógus 12 kísérőtanulmánya tágabb kontextusban, a legújabb kutatások tükrében értelmezi újra Vajda életművét. A tanulmányok szerzői részben annak a szakmai munkacsoportnak a tagjai, mely a kiállítás létrejöttét megelőzően két évvel alakult (Boros Lili, Passuth Krisztina, Pataki Gábor, Petőcz György, Radák Judit, Szabó Noémi), részben tanulmány írására felkért művészettörténészek (Forgács Éva, Rényi András, Rockenbauer Zoltán, Várkonyi György, Véri Dániel). Mind a tanulmányok, mind a kiállítás szakmai kísérőprogramjai megmutatták, hogy nem egyéges a szakemberek közötti álláspont Vajda életművének periodizációja, illetve művészetének egyéb kérdései, pl. a modernséghez való viszonyát illetően. Az életműben Rényi András szerint a Párizsból való hazatérés utáni időszakban, 1934–35 körül volt a fordulópont, ellentétben Pataki Gábor, Petőcz György és Radák Judit álláspontjával, akik a fordulatot 1937-re teszik.

Nemzetközi kontextusban vizsgálja Vajda életművét Forgács Éva, aki a művész által létrehozott irányzatot egyedül képviselő Vajda korának európai modern avantgárd művészetéhez való kapcsolódásai pontjain keresztül vizsgálódik. Konklúziója szerint az elszigetelten alkotó Vajda Lajos ugyan nem sorolható konkrét avantgárd irányzatba, mégis szorosan illeszkedik az európai művészetbe.⁹ Petőcz György – csakúgy, mint Passuth Krisztinával közösen jegyzett, 2016-ban megjelent, *Ki a katakombából* című tanulmánykötetében – erős párhuzamokat vél felfedezni az amerikai absztrakt expresszionizmus első generációja és Vajda Lajos művészete között.¹⁰

Pataki Gábor tanulmányában Vajda életművének utolsó éveire fókuszál közép-európai kontextusban, a „Szentendrei program” nemzetközi társtalansá-

8 Mándy 1983, 13.

9 Vajda az európai avantgárdban és azon kívül. In Petőcz–Szabó 2018, 215.

10 A tanulmány címe: Az absztrakt expresszionizmus felé. In Petőcz–Szabó 2018, 260–273.

gát, és utópikus mivoltát hangsúlyozva.¹¹ „Ez a nemes ideákon alapuló program ugyan a későbbiekben a közép-európai együttműködés, összefogás példájává, előképévé válhatott, de az adott helyzetben az adott művészeti fázisban nem volt, nem lehetett realitása.”¹²

A motívumok, inspirációk, alkotófolyamatokra vonatkozó tanulmányok közül Passuth Krisztina *Vajda Lajos és a primitivizmus* című tanulmányában a „primitivizmus” mint önálló szellemi irányzat, illetve Vajda olvasmányai felől közelíti meg Vajda művészetének inspirációit. Radák Judit „Megjegyzések Vajda Lajos alkotómódszeréhez” című írásában a szentendrei Vajda Lajos Múzeum tulajdonát képező Vajda-műveken, valamint Vajda levelein keresztül vizsgálja Vajda alkotói mechanizmusait.

Az egyetlen Vajda identitását vizsgáló tanulmány Véri Dániel „Rétegek: Vajda Lajos zsidósága” című írása, primer források és Vajda zsidó vonatkozású motívumainak elemzésén alapul.

Rockenbauer Zoltán írásában Bartók hatását nem kizárólagosan Vajda vagy Korniss etnológiai gyűjtőmunkájára, hanem sokkal inkább a XX. század első felének hazai modern művészeti törekvéseinek egészére, tág kontextusban vizsgálja.¹³ Míg a Nyolcak elsősorban szellemi szövetségesként tekintettek Bartókra, majd az aktivisták számára fontos inspirációs forrás volt a bartóki zene, Vajda és Korniss számára már hivatkozási pont és követendő példa.¹⁴ Rockenbauer tanulmányában Bartók hatásán és a „Szentendrei programon” túl a közös munka eredményeit formailag is összeveti: „Vajda vékonyvonalú ceruzarajzokban megfogalmazott mikrovilága lényegesen elvontabb, intimebb és pszichologizáltabb, mint Korniss színes, dekoratív, „materiálisabb” alkotásai.”¹⁵

Számos bartóki és ez által a magyar népi hagyományokhoz kapcsolódó párhuzam fedezhető fel a Korniss-kiállításához Kolozsváry Marianna szerkesztésében készült, *Csak tiszta forrásból* című kiállítás katalógus szaktanulmányaiban. A több mint 300 oldalas kötet tíz tanulmánya újabb kutatási eredményeket és tanítványai tisztelgő, emlékező sorait tárja az olvasó elé. A kötet tanulmányai – illeszkedve a kiállítás Vajdáénál erősebb népművészeti analógiáira – nagyobb hangsúlyt fektetnek az etnológiai párhuzamokra. A „Szentendrei program” szellemi atyja, Korniss szimbiózisban élt a folklórral, és ars poétikájának vallotta a nemzeti és egyetemes kultúra folytonos kollerációjának szükségességét. Hegyi Loránd *Korniss Dezső és a művészetek folytonosságának koncepciója. Archaikus motívumok a kornissi képstruktúrában* című tanulmányában Korniss művészetének

11 A tanulmány címe: A virtuális mozgalmótól a katasztrofizmusig. Vajda és a közép-európai művészet 1936–1941. In Petőcz–Szabó 2018, 234–241.

12 I. m. 239.

13 A tanulmány címe: Bartók Béla hatása a modern magyar képzőművészetre a XX. század első felében. In Petőcz–Szabó 2018, 200–207.

14 I. m. 205.

15 I. m. 207.

folytonosságát az alkotói periódusokon végig jól követhetően, Bartók, Babits és Fülep Lajos kultúrafelfogásainak kornissi interpretációiban elemzi, hangsúlyozva, hogy Kornisstól távol állt, sőt elutasította a Horthy-korszak ún. népies táborának politikai elképzeléseit.¹⁶ Keserü Katalin *Korniss Dezső és a népművészet metamorfózisa* című írásában a népművészet egyetemes művészetben való megjelenésétől indítva az alkotói pálya meghatározó művein, az egyes korszakok kiemelkedő alkotásainak elemzésén keresztül vezet el az olvasót Korniss motívumainak absztrahálási folyamataiba. Hangsúlyozza, hogy Vajda és Korniss szentendrei gyűjtőútjai nem a népművészet, hanem a provinciális művészet megismeréséhez vezettek, melyből képi következtetéseket vontak le.¹⁷

Eltér a tanulmányok Korniss-koncepciójától Tasnádi Zsuzsanna, aki „A népművészet forma- és mintakincse nyomában” című tanulmányában a Néprajzi Múzeum rajzgyűjteményének anyagát vizsgálja, művész- és rajztanár növendékek 1900 és 1930 közötti, tehát a „Szentendrei programot” megelőző korszakára vonatkozóan. Írása alapján nem csak a XX. század eleji népi kultúra iránti művészi, esztétikai igényt, egyúttal a nemzeti stílus megalakításának elgondolását követhetjük nyomon, hanem kontroll-kutatási képet kapunk a Vajda-Korniss-programot illetően: milyen törekvések zajlottak a népművészet forrásként történő alkalmazására, valamint a szerző láttatja a népi kultúra művészi felsőoktatásban való hangsúlyos jelenlétét is. majd a következő mondat kerüljön új sorba. Korniss Bartókhoz fűződő viszonyáról a legteljesebb képet Mácsai Pál tárja az olvasó elé „Korniss Dezső és Bartók Béla” című tanulmányában, a két alkotó életének és művészeti törekvéseinek lehetséges metszéspontjai szerint vizsgálódva. Mácsai írásában Bartók és a népzene viszonyának oldaláról közelít a témához, szemléltetve Bartók hatásának kiteljesedését Korniss 1945 utáni munkásságában.

Kolozsváry Marianna a Korniss-Vajda-kontextusban egy sokszor emlegetett harmadik személy, Bálint Endre Kornissal való ellentmondásos viszonyát elemzi személyes hangú írásában, melyet édesapja, Kolozsváry Ernő műgyűjtőnek az említett művészekhez való kapcsolódási pontjain keresztül vezet le.¹⁸ Korniss és Bálint konfliktusa nehezen érthető meg a két művész Vajda Lajoshoz való viszonyának ismerete nélkül, akinek Bálint szerint másolta Korniss a motívumait, míg más szemléletek Bálintot tekintik epigonnak.

Két műközpontú tanulmány is olvasható a Korniss-kiállításához készült albumban. Bellák Gábor „Életöröm csata után. A tücsöklakodalom” című tanulmányában – a katalógus írásai között egyébként sokat emlegetett – 1945 és 1950 közötti alkotói periódus fő művét elemzi, míg Petrányi Zsolt „Korniss Dezső köztéri munkái” című tanulmányában a Kádár-korszak művészetpolitikájának sajátosságain keresztül elemzi és ismerteti azt a néhány köztéri szobrot és

16 Kolozsváry 2018, 13.

17 I. m. 25–26.

18 A tanulmány címe: Oroszlánok között. Korniss Dezső és Bálint Endre ellentmondásos viszonya. In Kolozsváry 2018, 40–53.

muráliát, melyeket Korniss megélhetési okokból vállalt az ötvenes évektől hatvanas évek végéig tartó, művészetét háttérbe szorító politikai légkörben. A katalógus utolsó négy tanulmánya azon képzőművészek által íródott, akik a kiállítási tér utolsó termeiben, mint követők és tanítványok, munkáikkal jelen vannak néhány kisebb egységben. Bak Imre „Hagyomány – aktualitás”, Csiky Tibor „Tanítvány a mesterből”, Keserü Ilona „Jegyzetek Korniss Dezsőről” és Nádler István „Más volt nekem, mint mester” című írásai személyes források, közvetlen hangú visszaemlékezések az alkotóra. A négy művész rövid vallo-másain keresztül nemcsak Kornisst, mint mestert ismeri meg az olvasó, hanem képet kap Korniss szerepéről a visszaemlékező alkotói pályájának alakulását illetően, valamint a szubjektív írások bevezetnek Korniss Dezső műtermébe, megismertetve alkotói folyamatát.

Vajda Lajost és Korniss Dezsőt bár életpályájuk során egyetlen hivatalos elismerés sem érte, megteremtették a hatvanas években pályájukat indító fiatal művészgeneráció számára – a vajdai hagyományok és az akkor még élő Korniss művészetének mentén – a tradíciók aktualizálásának lehetőségét. A „Szentendrei program” néven ismertté vált, napjainkban is szakmai vitákat generáló etnográfiai munkájuk során gyűjtött motívumaik sajátos formanyelvi adaptációja a két művész a későbbi alkotói periódusaiban nyomon követhető. A „Világok között” és a „Csak tiszta forrásból” című legutóbbi Vajda és Korniss életműkiállítások koncepciói érzékeltették a hagyományos képzőművészeti, a népművészeti tradíciók jelenlétét, valamint az alkotói életútra hatást tett egyéb inspirációkat egyaránt.

IRODALOM

Hegy 1982 – Hegyi Loránd: *Korniss Dezső*. Budapest, 1982, Képzőművészeti Kiadó.

Karátson 1975 – Karátson Gábor: *Hármaskép*. Budapest, 1975, Magvető.

Kolozsváry 2018 – *Csak tiszta forrásból. Hagyomány és absztrakció Korniss Dezső művészetében*.

Szerk. Kolozsváry Marianna. Budapest, 2018, Magyar Nemzeti Galéria.

Korniss 1978 – Korniss Dezső: *Illuminációk*. Szerk. Kovács Ákos. Hatvan, 1978, Hatvany Lajos Múzeum.

Korniss 1994 – *Korniss Dezső*. Szerk. Molnár Éva, Budapest, 1994.

Körner 1971 – Körner Éva: *Korniss Dezső*. Budapest, 1971, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata.

Mándy 1983 – Mándy Stefánia: *Vajda Lajos*. Budapest, 1983, Corvina.

Passuth–Petőcz 2016 – Passuth Krisztina – Petőcz György: *Ki a katalombából*. Vajda Lajos, a festő másként. Budapest, 2016, Noran Libro.

Pataki 2009 – Pataki Gábor: *Vajda Lajos*. Budapest, 2009, Kossuth Kiadó.

Petőcz–Szabó 2019 – *Vajda Lajos – Világok között*. Kiállítási katalógus. Szentendre, 2019, Ferenczy Múzeumi Centrum.

Szabó 1995 – Szabó György: *Vajda Lajos*. Budapest, 1995, Gondolat.

Vajda 1972 – *Vajda Lajos emlékkönyv*. Szerk. Zsámboki Mária. Budapest, 1972, Magvető Könyvkiadó.